

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

1. En nordslesvigsk Soldat i 1848
2. *Anders Bjerrum*: Fra Fjorde Sogn.
3. *Cl. E.*: Da Konen skulde drikke sit eget Blod.
4. *Ahrent Otterstrøm*: Sang til Ungdomsstævnet i Tønder.
Fem Billeder fra Ungdomsstævnet i Tønder.
5. *Thomas Otto Achelis*: Forbud mod Juleleg og Pinsegilder i Haderslev Amt 1702.
6. *C. H. Friis*: Om Uldkæmning.
7. *Anders Bjerrum*: De gamle Kalenderdage.
8. Indholds- og Stedfortegnelse for 1932—33.

1. Juni 1933.

EN NORDSLESVIGSK SOLDAT I 1848

BRUDSTYKKER AF EN KRIGSDAGBOG

Pensioneret Lærer M. B. Ottsen i Haderslev har overladt „Sdj. Maanedsskr.“ en Krigsdagbog fra 1848, som hans Onkel, Smed *Edlef Callesen Friedrichsen* i Rørkær, Hostrup Sogn, har ført. Friedrichsen, der var født den 22. Dec. 1825, fik Mén af Krigens Besværligheder og døde allerede den 24. Dec. 1861, kun 36 Aar gammel. Han efterlod sig Hustru, Bothilla f. Michelsen fra Rørkær, og to Døtre, Anne Marie og Emilie Elisabeth, begge senere udvandret til Amerika.

BOV 9. APRIL.

DET VAREDE IKKE LÆNGE, FØREND VI OPDAGEDE NOGET PAA EN Bakke i Retning efter *Kidskelund* til, som vi antog at kunde være en fjendtlig Avertissementspost. Der blev derfor en Patrouille udsendt, og det viste sig, at dette ogsaa var Tilfældet. Men saasnart de fik Patrouillen at se, tog de straks Flugten. Derefter nærmede vi os det Sted, hvor vi havde set dem, og da vi kom tæt til Kidskelund, opløstes en Del af I. Bataillon i Kæde for at afsøge Byen. I Byen var intet fjendtligt, thi de havde trukket sig tilbage et Stykke udenfor Byen, hvor vi ogsaa fik dem at se, og at nogle Kavallerister holdt ude bag en Tørvelade. Vi blev liggende der omtrent et Par Timer, og hen imod Aften trak vi os tilbage til vores forrige Plads paa Heden. Hele Eftermiddagen tillige med Natten var det uophørlig Regn, som medførte en saadan Kulde, at det næsten ej var til at udholde. Rigtignok fik vi omsider en Vagtild antændt, men den stiftede ikke megen Nytte, da vi ikke havde andet at fyre med end den vaade Lyng. Omtrent om Midnat kom Rytterne tilbage til *Gejl* for at faa varm Spise, som vi trængte haardt til, da vi i et Par Dage ej havde faaet varmt, og lidet koldt. Lidt før vi drog af Sted, kom en Officer kørende, som holdt en lang Samtale med Kaptajnen, men hvoraf jeg ikke kunde forstaa noget. Blot ved Afrejsen sagde han: „Vil Gud i Morgen, saa

begynder vi, Hr. Kaptajn.“ Jeg kunde omtrent slutte, hvad for en Begyndelse det skulde være, og tog heller ikke fejl.

Den 9. April om Morgenen Kl. 5 marcherede vi derfra. I Bommerlund stod flere af vore Batailloner opmarcherede, saa vi marcherede forbi, Jægerne var foran os, og til højre paa Flensborg—Aabenraa Chaussé var Kavalleriet. Da vi kom nær til *Bov*, formede 3. Jæger-Komp. Kæde for at afsøge Byen, hvorimod vi blev staaende noget tilbage som Reserve. Da disse kom Byen paa Skuddistance nær, begyndte Fjenden at give Ild paa dem, dog varede det ikke længe, førend Byen tilhørte os. Uden for Byen holdt de sig temmelig længe, idet Fjendens Stillinger var lagt fordelagtigere for dem end for os. Efter at vi havde 17. (?) paa *Bov Gade*, blev der kommanderet „Omkring—Løb!“, hvorpaa vi kom ind over Kirkegaarden, og vi skulde ad en Sidevej ud for at forstærke Kæden paa venstre Fløj, hvor Fjenden især trængte paa. Men Vejen var afspærret, og idet vi fik den ryddelig gjort, var Faren mest forbi, thi 1. Sektion blev fremsendt og kom straks tilbage uden at have løsnet et Skud. Vi marcherede derpaa tilbage igen og ud paa *Gaden*, hvor vi igen indtog vor forrige Stilling. Paa Kirkegaarden mødte os en Jæger af 3., som var saaret i Haanden. Den første, der blev saaret, var en J. Kaptajn Hegemann, og han skal være død et Par Dage efter. En Jæger blev saaret i Benet, og en Hest fik Laaret afskudt af en Kanonkugle

Fra *Bov* drog vi nu uden nogen videre Forhindring til *Flensborg*. Paa Vejen dertil mødte vi 6—7 Soldater, som havde staaet ved Insurgenterne, og som nu vilde overgive sig til os. Hvilket Syn, da vi naaede *Slukefter!* Tornystre, Støvler, Sko, Skjorter, kort sagt alting, som var dem til Hinder for en hurtig Retirade, laa henkastet paa Vejen og paa Marken lige ind til Flensborg. Oven for det saakaldte krumme Bjerg laa mange af disse Ulykkelige, der havde ladet dem forlede af Forræderne til at bryde den Ed, de engang havde svoret deres retmæssige Konge, og hvorfor de maatte bøde med Livet. En af dem, — man siger Pastor Lorenzens Søn fra Adelby, — var truffet af en Kugle i det Øjeblik, han vilde lade sit Gevær, og han laa endnu som Lig med Patronen i Munden. En anden, en Jæger, laa i sidste Aandedrag paa Vejen og gjorde ligesom en Bevægelse med Hovedet at hjælpe ham af med Livet.

Uden for Byen gjorde vi Holdt. Da vi havde siddet der et Øjeblik, kom vore Jægere med en Mængde fangne Insurgenter af Friskarerne. Man kunde snart blive bange, da man saa dem, thi de saa ud som Banditter og Røvere og ikke som ordentlige Mennesker. Antallet af de fangne beløb sig til 700 Individuer. Vi marchede nu ind i Flensborg; men med hvilken Glæde vi her blev modtaget, er næsten ubeskrivelig: Gamle og Unge og Børn paa 6—7 Aar stod paa *Gaden* og i *Vinduer* med *Dannebrogen*, og *Damerne* i *Vinduerne* med deres hvide Tørklæder, og *Hurraraab* for de

Danske var uden Ophør. Møllen uden for Byen, hvor en Del Friskarer havde taget deres Tilflugt, tog vi med Storm og tog dem til Fange. I Flensborg blev jeg indkvarteret, hvor vi blev overordentlig godt modtaget, men allerede næste Morgen maatte vi af Sted derfra.

10. April. Vi marcherede ud efter Slesvig til, men blev indkvarteret en Mils Vej fra Flensborg i en By, som hedder Jenelskær (?). I denne By tog vi en til Fange fra 17. Bat., som før havde staaet ved vor Bataillon i Fredericia. Man kan antage, at han efter Træfningen ved Flensborg er deserteret og gaaet til sit Hjem.

PAASKESLAGET VED SLESVIG.

Den 11. April marcherede vi derfra og uden Hinder til *Slesvig*, hvor vi ikke modtoges med den Tilfredshed som i Flensborg. Gaderne var tomme, Folk sad i Vinduerne og saa efter os med Rolighed. Jeg blev indkvarteret hos en Bager.

Den 12., 13., 14., 15. var vi stille. Den 16. foretoges en Rekognocering efter Eckernførde til, omtrent to Mil. Vi opdagede ikke nogen Mærkværdighed, kun at nogle Bønderkarle holdt inde i en Skov med 7 Heste. De havde holdt der et Par Dage uden at de efter Karlens Forgivende vidste hvorfor. De blev nu taget med af os, men siden frigivet, da det viste sig, at de kun havde villet skjule Hestene for Fjenden, — om for os eller Insurgenterne ved jeg ikke. Hen imod Aften kom vi tilbage til Slesvig og var saa trætte, at vi næsten ikke kunde staa. Vi var næppe ankommet i vort Kvarter Kl. 7, førend der blæstes Appel. Utilfreds dermed maatte vi straks møde paa Alarmpladsen, hvorpaa vi straks maatte af Sted efter Eckernførde til. Vi naaede en By omtrent en Mils Vej fra Slesvig, hvor der gjordes Holdt, hvorpaa vi igen marcherede tilbage til Slesvig. Aarsagen til denne hastige Udrykning skal have været, at Vagten i denne By ikke var besat, men den var blevet besat ved vor Ankomst dertil.

Den 17. og 18. ingen Ting. Den 19. og 20. Eksercits, Langfredag. Vi laa her til den 23. April. Vi maatte hver tredje Dag eksercere eller paa Vagt. Den 21. kom vi paa Vagt om Aftenen. Den 22. blev der Alarm, fordi der meldtes, at Forposterne havde opdaget tre fjendtlige, sluttede Troppeafdelinger. Da Armeen kom ud og fik det undersøgt, var det ikke andet end tre Læs Tørv, hvorfor Armeen kom tilbage og blev indkvarteret i Staden, og straks blev vi afløst og kom hjem.

Om Morgenen den 23. Kl. 7 skulde vi til Appel, og der fik vi den Ordre at passe vort Tøj. Straks kom en Dragon i fuldt Spring med dragen Sabel og meldte, at Fjenden nærmede sig. Straks kom der en anden, men da de Dagen tilforn blev narret, gav de sig god Tid og vilde ikke

ret tro dette. Men saa kom den tredje Dragon, og saa kom straks Alarmtrommen paa Gaden, og alt kom i Bevægelse. Kl. 7,30 marcherede alt ud af Staden, og da vi kom til Busdorf, var Fjenden allerede stegtet over Dannevirke eller den østre Del, hvor Jægerne drog ud efter. Vort Kompagni blev sat ind sydøst for Busdorf, hvor vi fik to Kanoner til Hjælp. De fyrede to Skud, og straks maatte vi retirere tilbage til Busdorf og igennem Staden om til sydvest for Slesvig. Paa Skraaningen af en Bakke laa vi en Tid lang, omsider kom vi til et Gjerde, hvor vi blev beskudt fra to Sider. Der faldt vor K. v. Nevoe og L. v. Bie*) og flere Gemene. Ved Solens Nedgang rykkede vi først derfra, og da vi blev trukket langs med Skoven, sendte Fjenden os fem Kanonskud. For disse faldt to Mand saaret, vi kom hurtigt ind i Skoven og dækkede os der. Derfra drog vi $\frac{3}{4}$ Mil til Nordvest og laa der om Natten paa en Skanse. Vi fik ikke andet end et lidet Stykke Brød og lidt Flæsk og hver femte Mand en Pægl Brændevin.

Vi drog om Morgen den 24. April derfra og kom Kl. 4 til Flensborg, hvor vi straks fik en Kumme Kaffe. Vi skulde stille til Appel Kl. 5, men da vi kom fra Appel, slog Alarmtrommen, og vi maatte ud i en Hast. Vor Bataillon kom ud ad Røde Port, men der kom straks Bud, at vi skulde retirere. Vi gik og næsten løb gennem Staden, inden vi kom til *Nyhus*, hvor vi stod paa Vejen hele Natten uden at faa noget at spise. Ingen af os fik synderlig noget, før vi kom til Bov, hvor flere købte noget tørt Brød.

PAA ALS.

Derfra rejste vi den 25. efter *Sønderborg*. Denne Nat gik vi og vankede om ved Dybbøl Mølle og deromkring, thi vi blev først sat over Vandet i Dagingen. Vi drog gennem Sønderborg og blev indkvarteret i *Svenstrup*. Den 26. fik vi Ordre, at vi skulde til *Stevning*. Der laa vi i to Dage og havde det godt. Derfra rejste vi til *Vollerup*. Der laa vi atter i to Dage. Saa rejste vi igen, og den 1. Maj kom vi til *Kjær*. Der laa vi 8 Dage.

Den 9. Maj rejste vi til Sønderborg og kom der til at ligge til Dækning for Kanonerne. 6. og 7. Bat. havde en Fægtning med dem ovre paa Sundeved, Kl. 4 kom de tilbage og havde to Mand saarede. Den 10. kom vi ind i Byen Sønderborg og laa der i 10 Dage. Medens vi laa der, var vi to Gange paa Vagt, og siden hveranden Dag paa Forskanningsarbejde og hveranden Dag i Slag med Fjenden. Alting er dyrt her og har næsten Lighed med Slesvig. Den 19. Maj drog vi til Arnkilskov, hvor vi eksercerede om Dagen og patrouillerede langs med Havet om Natten. Den 23.

*) Da Ltn. v. Bie senere nævnes flere Gange i Dagbogen, er han kun blevet saaret.

rejste vi til Lysabild Sogn til en By kaldet *Fjeldby*, der laa vi i 4 Dage. Den 27. rejste vi til Sønderborg og kom til at ligge i Slottet paa noget Halm, her var vi kun et Døgn.

NYBØL OG DYBBØL 28. MAJ OG 5. JUNI.

Den 28. Maj om Middagen rejste vi over Vandet til Sundeved, til lige med hele Styrken. Slaget stod meget haardt forved. Vi fik Fjenden fra Dybbøl Mølle. Da vi kom forbi Møllen, gik alt rask, indtil vi kom en kvart Mil nær *Nybøl Mølle*. Da begyndte Fjenden at sætte sig mod os. Da blev det halve af 1. og det halve af 2. Komp. sat ud til at danne en Kæde bag Jægerne. Vi kom til et Dige, hvor de fjendtlige Kugler vel spillede, men dog uden at gøre os Skade. Da vi kom til Diget, begyndte ligeledes Kanonkuglerne. Vi maatte lægge os fladt paa Jorden, thi Kanonkugler af Fjendens saa vel som af vore egne spillede over Hovedet paa os. Fjenden skød vist over 30 Kugler ind i Diget bag os, og en af vore Krudtvogne fløj i Luften. Vor Bataillon mistede to døde og en saaret. Omsider gik vi frem mod Fjenden og forjagede ham fra Nybøl Mølle. Da Aftenen kom drog vi til Staugaard. Derfra drog vi den 29. paa Picketvagt, om Morgen den 30. til *Sotrup* og laa der ved Kirken. Om Aftenen kom vi til *Ragebøl*. Den 31. om Eftermiddagen kom vi atter til Sotrup og laa paa Picket hos J. Alexander. Den 1. Juni rejste vi til *Ragebøl* og laa der til om Eftermiddagen, da vi kom paa Feltvagt ved Kas-musdam. Den 2. blev vi afløst og kom til *Ragebøl*. Den 3. laa vi stille. Den 4. marcherede vi til Dybbøl og laa der til den 5. Juni om Middagen.

Om Middagen blev der Alarm, og vi skulde paa det hurtigste trækkes frem mod Nybøl. Vi marcherede nu frem mod Nybøl Skov, hvor vi næsten alle blev jaget ud i Kæde. Vi beskød Fjenden en Times Tid, men maatte saa retirere. Jeg var inde i Skoven, og vi, som var der, kunde næsten være blevet fanget, thi Fjenden gik sønden om Skoven i store Kolonner, da vi kom ud. Vi retirerede til Dybbøl Bjerg, hvor Kanoner kom os til Hjælp. Vi var kun 5 Batailloner, Fjenden var langt over tre Gange saa stærk. Da vi blev forstærket med Tropper fra Als, og Garden kom, maatte Fjenden tage Flugten, og der sagdes, at han troede, at det var Svenskere. Om Aftenen sent kom vi til Kjær. I dette Slag mistede Fjenden 25 Mand og tre Officerer; 1 Frivillig og 17 Gemene af vores døde, vor Oberst Morgenstjerne var der imellem. Alle disse blev begravet paa Sønderborg Kirkegaard, hvor vi var til Ligparade.

I Kjær laa vi 7 Dage. Derfra rejste vi den 12. Juni til Høruphav og blev sat ud i Skibe, som gik paa Slæbetov efter Damperen Hekla. Denne førte os til *Aarøsund*, hvor vi blev sat i Land. 12. Bat. og 1. Jægerkomp. gjorde en Rekognocering til Hajstrup, men her kom Ordre, at vi skulde tilbage til Skibs, og vi skulde til *Hejlsminde*.

I NØRREJYLLAND.

(12. Bat. er nogle Dage i Egnen nord for Haderslev, derefter ved Kolding, og den 17. Juli naas *Ø. Snede*. Paa denne Egn ligger Bataillon en til den 20. September. Saa marcherer man gennem Horsens og bliver indkvarteret i *Kattrup*, hvor Friedrichsen for første Gang siden Opholdet paa Als faar Lov til at ligge i en Seng.)

Den 29. Oktober mødte Brigadekommandøren *Oberst v. Rye* og forkyndte, at Brigaden skulde opløses. „Han takkede 12. Bat. mange Gange for den Flid, Tapperhed, Orden og for alle disse Dyder, som enhver enkelt Mand havde udvist i den Tid, vi havde staaet under hans Kommando. Det skulde være ham den inderligste Glæde, hvis han igen skulde overtage et Kommando, da at have den 12. Bat. under Kommandoen. Han lovede enhver Mand af Bat., at hvis det stod i hans Magt at gøre nogen Tjeneste, da skulde det med Glæde opfyldes, og enhver gav han Tilladelse til at henvende sig til ham; hans Hjælp skulde være til Stede, og han var rede til at ofre al sin Flid for at være os til Tjeneste. Disse mindeværdige Dage, som vi havde levet med hverandre, og de hæderværdige Fægtninger den 28. Maj og den 5. Juni skulde aldrig glemmes. Da Obersten havde fuldendt sin Tale, begyndte Majoren og opfordrede os til med ham at istemme i et Hurra for den ærværdige og rosværdige Mand og ønske, at han længe maatte leve lykkelig. Derpaa istemtes et Hurraraab, som gentoges tre Gange, saa det tordnede i Skyerne.“

Den 30. Oktober marcherer Bat. gennem Vejle. Den 31. Oktober tager *Major v. Erming* Afsked med Bat. „Fra Dato af stod vi ved den 5. Brigade og under General v. Bylows Kommando.“ Den 31. Oktober naas Fredericia. Den 1. Nov. afleverer Jyder og Fynboer deres Tøj, den 2. Nov. Slesvigerne. — „Disse Linier, som her skrives, har jeg skrevet i mit eget Tøj, altsaa som Civilperson, den 2. Nov. Kl. 2 Efterm.“ — „Major v. Erming sagde til os, at vi kunde rejse i den stolte Tanke, at vi havde værnet Ret og Retfærdighed og Landets Ære og Velfærd. Hvis vore Brødre og Landsmænd havde vandret den samme Vej, da vilde den Ulykke og Elenighed ikke være kommet over Landet, Tillige haabede han, at vi vilde indfinde os igen, hvis der atter skulde gribes til Vaaben. — Derpaa udbragtes et tredobbelt Hurra for den højst ærværdige Major v. Erming.“

Dagbogen slutter den 5. November 1848 med følgende Ord: „Lykkelig og i bedste Velgaaende er jeg nu kommet til mit Hjem i *Rørkær*. Gud give, at jeg nu med Fornøjelse og Glæde maatte leve lykkelig her og aldrig paa en slig Maade deltage i saadant Arbejde. Derfra bevare Gud mig! Jeg overlader mig under Forsynets Styrelse. hans Haand ledsager mig, og hans Øje vil vaage over mig under alle Livets Omstændigheder. Da jeg nu er i min gamle Stilling, vil jeg ikke fortsætte dette videre.“

FRA FJOLDE SOGN.

Af ANDERS BJERRUM.

STEDSAGN.

RISERNE*) FRA TRÆLSTRUP OG FJOLDE.

Meddeler Carsten Carstensen, Fjolge.

TWO RISER KOM GÅENDE FRA TRÆLSTRUP AD FJOLDE, DA DE KOM til Årshoved Mark, kradsede de deres Træsko ud; af al den Jord skal „die sieben Berge“ mellem Årshoved og Spinkebøl være blevet til.

— — —
Engang blev de to Riser uenige; så kastede Risen fra Trælstrup en Sten mod Fjolge og slog Tårnet af Fjolge Kirke. Derpå kastede Risen fra Fjolge; han ramte ikke, men ved Lufttrykket blev Trælstrup Kirketårn skævt.

— — —
Mønningen på Gården „Sproges“ i Fjolge er hul på Midten. Risen sad nemlig engang på Kirken og skulde binde sit Hosebånd; så satte han sin Fod på Huset.

PUGMØLLEVEJ.

Meddeler: Carsten Carstensen, Solved.

Ved Åen Østenaa mellem Lyngsted og Kolkerheide vilde man engang i gamle Dage bygge en stor Vandmølle. Men inden man fik begyndt at bygge, viste *Nis Puge* sig, og af den Grund opgav man Planen. En Vej fra Lyngsted til Kolkerheide hedder endnu *Pugmølenweg*.

DE UNDERJORDISKE.

Meddeler: Carsten Carstensen, Solved.

I Fjolge ved Aggebro skal der have boet Underjordiske i en Høj. Engang hentede de en Kone fra en Gård, som kaldes Kromands, hun skulde hjælpe en Kone i Højen, som var i Barnsnød. Før hun gik hjem derfra igen, gav de Underjordiske hende Savspåner med i Forklædet, men hun brød sig naturligvis ikke om dem og kastede dem bort; men da hun kom hjem, sad der endnu en Spån fast i Forklædet, og den var af Guld.

— — —
De underjordiske opholdt sig også i det åbne Ildsted i Køkkenet. Når noget var borte og pludselig igen blev fundet, så sagde de gamle, at de Underjordiske havde lånt det og bragt det tilbage igen.

*) Rise = Kæmpe.

DE UNDERJORDISKE I SPINKEBØLHØJ.

Meddeler: Catharina Carstensen (Tinne), Bjerrup.

I Spinkelbølhøj skulde der være en Schatz*) begravet, men det er sagtens ikke sandt, vi kunne jo tro hvad vi ville. De sagde også, at der boede Yndererdsker i Høler tæt ved Spinkelbølhøj. Det er sådant småt Folk, ganske småt Folk. De har altid beraubet æ Folk, ven de kam der langs. De havde en Line udspændt, og så havde de en Klokke i æ Høle, og den har de haft fast ved æ Line; ven æ Folk kam imod æ Line, så klingede den, og så kam de Yndererdske ud af æ Høle og fik dem fat.

Så var der issind en gammel Bedekone, hun levede af æ Sogn og gik trindt med en Pose og bød¹⁾ om Gryn. Hun kam jo og imod den Line, og så kam de Yndererdsker ud og fik hende fat, og hun måtte give af alt hvad hun havde. Men hun sagde, at hun havde intet uden hendes Grynpose. Så lod de hende gå; men hun måtte først lægge æ Ed af for, dat hun vilde ikke forråde, hvor de holdt dem op.

Nu vidste hun jo ikke, hvad hun skulde gøre, for de gjorde jo en Hoben Kummer ved æ Folk, og hun måtte ikke sige, hvor de vare. Så løsnede hun hendes Pose og lod altiden et Par Gryn falde, hvor hun gik af Sted.

Som hun siden kam til Egstok, sagde hun, de skulde kun følge det Spor efter, hvor hun havde ladet æ Gryn falde langs, men hun måtte gar intet sige, for hun havde måst sværge derå. Og se så har æ Folk fra Egstok hittet de Yndererdske deres Høle og fået dem fat allesammen.

REMSER, RIM o. l.

I.

Hvor vit du hen,
såw Per Svend.
Æ vil til Borre²⁾,
såw Per Horre.
Hvad vit du dær,
såw Per Vær.
Kyøb Lys,
såw Per Tys.

Hvor manneng,
såw Per Hanneng.
Te vi har nok,
såw Per Kok.
Lek min Ats,
såw Per Mats.

II.

Far og Mor og Sønner de var sammel om en Sild,
Far han tow de imæld Howwer og Stjært³⁾, og de ander kund tøj som de vild

*) Skat, ¹⁾ bad, ²⁾ Flensborg, ³⁾ Hale.

III.

Meddeler: Andreas Jensen, Fjolde (kan endnu huske den gamle danske Dialekt, men forstår ikke Rigsdansk).

De så tel østen, de så te vesten,
de så tel syden, de så tel nord;
de så så dannemarks smukke pige danske,
min heinrich så jeg den de så i fjår.

IV.

Lammet: Mömm¹⁾, æ vel jæmm.

Fåret: Æ vel kun plok ien, tuo, trie Blommer bæt²⁾, så vel æ mææ.

V.

Følgende usentimentale Historie lærte jeg i Fjolde i Sommer:

Mattesken og hans Kone har været uenige, og Konen udbrøder: *Mattesken*, æ vel drink mæ!

Manden: Ja, da kom kun mæ om i Anderes Mergelkul,

Så går Ægteparret hen til Naboens Mergelgrav, og Manden siger opmuntrende:

Spring kun tel!

Konen. Nej, *Mattesken*, æ vel dog ha min Pæj³⁾ af.

Manden: De æ min Sæl sat de sam⁴⁾ om den gammel Pæj, spring du kun tel!

Konen: Nej, *Mattesken*, æ vel ik.

Manden: Ja, da kom kun mæ jem.

DA KONEN SKULDE DRIKKE SIT EGET BLOD.

Af CL. E

GREV ULRICH ADOLPH v. HOLSTEIN, AMTMAND I TØNDER, SAD EN Julidag 1782 og læste en mærkelig „ydmyg Anklage og Bøn“, skrevet paa Sagfører Tamdrups Kontor i Tønder. Metta Pørckes i Uphusum klagede over, at hendes Svigersøn Boh Andersen i Kragebøl behandlede sin Hustru Herle Pørckes, der var sindssvag, meget ilde. Han havde laaset hendes Tøj inde, saa baade hun og Barnet var ved at gaa til i Lus og Utøj. Derhos havde han understaaet sig til „at aarelade sin Hustru tre Dage i Træk

¹⁾ Mor, ²⁾ flere, ³⁾ Underkjole, ⁴⁾ sat de sam: ligegyldigt (sagtens det samme).

og tvunget hende til at drikke Blodet, som han havde opfanget i en Potte, omendskønt han ikke havde Forstand paa Aareladning. Denne Fremgangsmaade vil han fortsætte, og sker dette, bliver min Datter helt skilt af med Livet.“

Amtmanden anordnede samme Dag, den 4. Juli 1782, at Boh Andersen skulde holde op med sin blodige Fremgangsmaade, og denne Befaling blev ved Sognefoged Jes Nissen læst for Boh Andersen.

Der gik ikke tre Uger, saa kom der en ny Klage i samme Sag, igen skrevet paa Sagførerens Kontor, men denne Gang undertegnet af „Herle Bohses, Boh Andersens Hustru i Kragebøl“, og rettet mod Pastor Fabricius i Humptrup og Sognefoged Jes Nissen i Grelsbøl, fordi de ikke varetog deres Sognebarns Interesse. Den „arme, sindssvage Kone“ meddelte ydmygst, at hendes Mand i Gaar, Søndag, havde jaget hende ud af Huset, efter at hun i hele fire Uger hverken havde haft Brød eller Øl i Huset. Nu bad hun om at faa sit Barn udleveret, indtil Sognepræsten og Sognefogeden efter Amtmandens Anordning havde undersøgt Sagen. Amtmandens første Dekret havde hendes Mand ikke „æstimeret“ paa nogen Maade.

Saa maatte Sognepræst Fabricius og Sognefoged Jes Nissen tage Affære og indlevere en Indberetning til Amtmanden. De lod sig god Tid, thi de kendte godt nok Forholdene i Forvejen. Først den 10. August 1782 optog de følgende Protokol, der sammen med Sagens andre Akter nu opbevares i Statsarkivet i Kiel og her meddeles i Oversættelse:

„Kær Herred. Nr. 700.

At give en udførlig Fremstilling af Boh Andersens i Kragebøl og hans Hustrus Herle Pørckes sørgelige Situation er den ubehagelige Pligt, der paahviler os ifølge en Befaling fra det høje Amtshus, og vi beder underdanigt at holde os det til Gode, naar det sjældne og usædvanlige skulde have noget paafaldende.

Man kan rigtignok ikke sige om Boh Andersen, at han befinder sig i nogle af de grove Laster, der stammer fra Vellyst, eller at han sigter hen til at bedrage sin Næste. Hans Hovedtilbøjelighed er en fedtet Gerrighed, og det i en saadan Grad, at han allerede inden sit Giftermaal gjorde sig latterlig for alle, der kendte hans huslige Forhold. Paa Grund af denne Drift formenter han sig selv sædvanligvis at nyde varm Mad, og Næringsmidler var, trods den voksende Formue, ofte ringere end de allerfattigstes. Ud fra dette Synspunkt var den sindssvage, men rige Herle Pørckes Maalet for hans Giftermaalsønsker. Hendes Moder, besjælet af den samme Lidenskab, samtykkede snart. Deres Giftermaal kom altsaa i Stand, Moderen flyttede med Datteren, og Boh Andersen var nu en af de rigeste Kaadnere

paa vor Egn. Men Mandens Gerrighed og Konernes Sindssvaghed var uforenelige, de kunde ikke nyde deres Lykkegaver i Ro, det kom til Skænderi og Slagsmaal, og Svigermoderen, som Manden ansaa for Aarsagen til deres Misforstaaelser, maatte flytte ud af Huset. Da Skærmydslerne mellem dem alligevel fortsattes, kom Manden paa de Tanker, at hans Svigermoder var en Heks, som med mørke Kræfter indvirkede paa sin Datter til hans Skade, — en Forestilling, der saa meget lettere fandt Plads i hans Sind, som Overtro lettest parrer sig med Gnieri, og der fik endnu mere Næring ved, at et vist Fruentimmer paa Egnen, som man i disse Drømmerier tiltror meget, ikke alene stadfæstede dette, men ogsaa foregav, at en Sygdom, som Svigermoderen dengang blev ramt af, var en Virkning af hendes Overvægt over den formentlige Heks. Saaledes vedligeholdes Overtroen i modtagelige Sind til Skam og til Skade for Menneskeheden!

Hans Svigermoder kom sig, og de to Kvinders daarlige Luner vedblev; altsaa troede han at være berettiget til at søge Hjælp hos en Mand længere borte, der skal staa i stort Ry paa Grund af lignende Gaver. Denne hele Fortælling stammer fra Boh Andersens egen Mund. Den omtalte Mand forordnede, at nogle Stykker glødende Staal skulde afkøles i Konens Blod, som skulde tages ved Aareladning, hvorpaa det tørrede Blod skulde gives hende ind i The, og derefter skulde Staalstykkerne bæres paa det blotte Legeme som Amuletter baade af Manden og Konen. Saaledes nedværdiges Menneskene i Overtroen!

Nu vaagnede den gamle Moder, som man ikke kan sige fri for en vis Uforstand og Stædighed. Hendes gode Navn var krænket ved disse Anstalter, og hun saa sin Datter samt dennes lille Søn i bedrøvelige Omstændigheder, — intet Brød andet end helt igennem muggent i Huset, — ingen Klæder paa Kroppen end blot Pjalter, -- Sult og Nøgenhed herskede der til trods for stor Rigdom. Det var Anledningen til de Klager, der er indgivet til det høje Amtshus, og hvis Afhjælp efter hele Familiens Sindsforfatning synes os at være en umulig Sag, omendskønt Samlivet mellem disse Personer og deres Forhold kan blive til gensidig Fare.

Humptrup, den 10. August 1782.

A. J. Fabricius.

Sognefoged Jess Nissen.

Skriften og Indholdet viser, at denne Beretning er skrevet af Pastor Fabricius. Amtmanden har denne Gang ikke noteret noget paa Papiret, saa det kan tænkes, at han har fulgt Indstillingen og har lagt Sagen hen.

SANG TIL UNGDOMSSTÆVNET I TØNDER

DEN 12. MAJ 1933.

Mel.: Dengang jeg . . .

Paa Sønderjyllands Jord
fra Arilds Tid der bor
et Folk saa dansk som noget
der kan nævnes her i Nord.
Fra Østersøens Strand
til Vesterhavets Vand
vi hører alle med til det frie danske Land.
og det er ikke nyt, hvad vi her i Dag har sagt,
i Hundreder af Aar var vi Danmarks Grænsevagt.
Vi bærer Fred i Skjold,
men viger ej for Vold.
Staa fast! staa fast! staa fast!

Mod Venner er vi tro,
vi ønsker kun at bo:
her i vort gamle, danske Land
paa dansk i Fred og Ro.
Det falder Danske let
at agte andres Ret,
men truer de vor Hjemstavn, bliver ingen af os træt.
Bag os staar Norden enigt i trofast Broderlag,
de kender os og ved, at retfærdig er vor Sag,
de ved, vi viger ej
fra Ærens Kongevej.
Staa fast! staa fast! staa fast!

I fristed' os saa tit,
men hver Gang stolt og frit,
vi stemte dansk og bad jer
huske: mit er ikke dit.
Vor Mening har vi sagt,
vort Løfte staar ved Magt,
at aldrig svigter Sønderjyllands danske Grænsevagt.
En stærk og vaagen Ungdom af Hjemmet vokser op,
og hejser gamle Danebrog i Stangens høje Top.
For Danmarks skønne Flag
i Ærens klare Dag.
Staa fast! staa fast! staa fast!

Ahrent Otterstrøm

FRA SØNDERJYDSK IDRÆTSFORENINGENS
UNGDOMSSTÆVNE I TØNDER
STORE BEDEDAG DEN 12. MAJ 1933.

FORBUD MOD JULELEG OG PINSEGILDER I HADERSLEV AMT 1702.

Meddelt ved THOMAS OTTO ACHELIS, Haderslev.

I Visitatsberetningen fra Haderslev Provsti klager General-superintendenterne i det attende Aarhundrede atter og atter over Julelegene og Nytaarsløjerne, som endnu ikke er helt forsvundne, tiltrods for de daarlige Tider. Et Indblik i denne Side af Folkelivet giver et „Forbud om Juleleeg“ fra det attende Aarhundredes Begyndelse. Det er bevaret i en daarlig, omtrent samtidig Kopi og lyder saaledes:

SAASOM MAND ER KOMMEN I ERFHRING, OG AF NOGLE KONGL. Betiente er gifven tiikende, at uanseet mand tilforn i heel Hadersleff Ampt adskillige gang haver forbuden de saa kaldede Jul Spill eller Jule-Leeg, dog alligevel mod dem hid indtil paa de fleste stæder er continuerit huilcket meesten deels deraf skall være hidkommen, at de Helligdagsfogder ei derved tilbørl. observerer og i agt tager deris vedkommende Schuldighed, og med Angifvelsen effter deris egen Tycke og behag forfarer, herved da de schuldige ei tilbørligen afstraffis, og Liighed derunder kand blive holden.

Saa forbydes hermed atter allvorlig og paa det strengeste udj hanß Kongl. Mayest. min allernaadigste Kongis og herris Nafn all slig letferdige og forargelige Leeg imod Juell og andere Tider, saa og all Fastelaftens-Løben, at de hermed skulle vere Eengang for alle gang afskaffet: Og det saaledes, at den eller de som lever derimod, og vil ei afstaa fra slig uskickelig Væben, skall ansees og straffes Kongl. Maytt. Broder, eller og ufejlbarlig med Fengsell.

Til den Ende saa imponeris og anbefales hermed ernstl. de Helligdagsfogeder at de altid noye dereffter inquirerer, hvo og hvor mange der haver väret, som hos slig forbud. Leeg hafver väret ofvervärendis, og paa huad Stæd og hos huem samme er bleven holden, derpaa strax at angifve dem hos Kongl. Betiente og Herretzfogden samme steds, uden forskæll og nogen Persons Anseelse, og derunder mod ingen at connivere og igennem Fingere at see. Hvis det skeer, og mand kand ofverbevise dem, at de hafver handelt derudi utro, eller forsviggen nogen, skall de self betaale Brøderne, eller og være skyldig og holden, derfor andre Legemets Straff at lide.

Iiigemaader saa skyldes Krafft dette (—?—) Kongl. Majestetz Brodere og Fengsels Straff for Pintz Gilde eller de Tilsammenkunfft af Ungefolck paa Landet huormed de begyndes paa anden Pintzedag og continueres

dermed paa alle Søn- og Helligdage, indtil Høisten Huor ved undstaar Fylleri og Druckenskab og Et liederlig og fjartytlig (?) Væßen, og at hosbonderer self derved skall tit indfinde sig Hermed da illigemaade de Helligdagsfogde skulde have tilborligen Opsigt, at de straxen angeifver ofvertraedere paa behorig sted. Men dersom mand hereffterdags kand erfare, at de ei haver tagen deris Plictskyldighed i agt, og ved angifvelße overseet nogen, da skall de uden nogen skaandsel betaale for huers (?) Brøder, og ofver dette straffes med fengsel.

Saa bliver og derhos Prästerer paamint at de Krafft deris Embede Enhver paa sit Sted giver og derpaa act, at slig skændelige letteridige og onde Uskickligheder / som saavel i Guddoml. som Verdsl. meget haardt forbydes, og intet andet end Guds Vreede og straf forsaarsages /, maa blive afskaffet, og de som handle der tvert imod, maa tilborligen paa forberørte Maade ansees og straffes. Og efftersom Fornödenhed udkrever at de specificerede Poster maa komme til En huers notice, saa skall det afleßes paa alle Herreds Ting og af Predickestolene publiceres. Og haver Kongl. Betiente i Ambtet derfor at see og anstelle at slig ordre hereffter maa stricte efterleves.

Copenhagen, den 2. September Ao. 1702.

C. D. G. Z. Reventlow.

OM ULDKÆMNING.

Af C. H. FRIIS, Løgumgaard.

FOR NOGEN TID SIDEN EFTERLYSTE MUSEUMSINSPEKTØR H. P. HANSEN i Herning de gamle Uldkamme, som han mente havde været i Brug i Sønderjylland, og ønskede samtidig nogle Oplysninger om, hvordan Uldkæmning gik for sig. Da jeg i min Barndom har været Vidne hertil, sendte jeg ham en Meddelelse herom og fik ogsaa fat paa et Par Udkamme, Uldkæmningen er nu gaaet af Brug, men har sikkert i sin Tid været meget brugt i Sønderjylland. Kæmnet Uld var finere end kartet Uld og brugtes til finere Damekjoler. En „kæmt Kjole“ var meget fin. Det var — saavidt jeg husker — lang Uld, der brugtes hertil. Kammene blev varmede, og den ene gjordes fast paa en Stolpe eller i Vindueskarmen. Ulden blev slaæet over den og trukket igennem med den anden Kam, som man holdt i Haanden, og ved saaledes at gennearbejde den, fik man en fin „Tøjer“

til Spinderokken. Den skulde spindes fint. Der findes maaske endnu gamle Folk, der kunde oplyse lidt nærmere om, hvordan det gik til. Det kunde være interessant at faa noget frem herom i Sønderj. Mdskr. Det synes næsten, som om det kun er i Sønderjylland, Kæmningen har været brugt.

DE GAMLE KALENDERDAGE.

(Fortsat.)

MAJ.

Kender De særlige Talemaader og lign. angaaende hele *Maj Maaned*? (f. Ex. April er æ Ko til Grille, men Maj gør æ Ko glaj; en kold Maj giver et varmt Logulv; Maj Maanedes Kuld gør æ Lade fuld; Maj Maanedes Frøst giver en lille Høst; man maa hellere se en Ulv sulte i Maj end en Mand arbejde i Skjortærmmer; Maj er aldrig saa vre, at Rugen jo lader sin Vippe se; Majmaanedsvand, dvs. Regn faldet i Maj Maaned (1. Maj?) helbreder Skurv, Hovedpine, faar Haar til at voxe, Vorter til at svinde, helbreder Engelsk Syge, naar Barnets Ryg vaskes dermed; som den første Majregn falder (som Tordenregn, Byge eller Landregn) vil Regnen falde hele Aaret).

Har man brugt særlige Navne paa Maj Maaned? (f. Ex. *Gøgemeaned*).

Kendes Skikken at brænde Valborgblus paa *Valborgaften* (30./4.)? Hvorledes foregik det? Hvad kaldtes det? (f. Ex. at svide Vinter af By; at svide Hexen af). Knyttes der Overtro eller særlige Talemaader til denne Skik? (f. Ex. Valborg Aften rider Hexene til Bloksbjærg (ell. Troms Kirke?); Hver skal lægge noget paa Baalet, ellers gaar Træskoene; lige saa mange Blus en Husmoder ser Valborgaften, lige saa mange Lispund Hør skal hun avle det Aar.

I gamle Dage samledes Ribe Latinskoles Lærere og Disciple d. 1. Maj uden for Byen og drog derfra i Optog ind i Byen med en af de ældste Disciple i Spidsen; han bar vistnok en stor Krans og kaldtes *Majgreve*. Kendes lignende Skikke i Sønderjylland?

Har man i gamle Dage fejret et særligt *Majgilde*? Hvordan foregik det? Hvornaar? Hvad kaldtes det?

Rejstes der *Majstang*? Hvornaar og hvordan? Hvad kaldtes den? Kender De en særlig *Majvise*?

Hvad kaldtes 1. Maj? (f. Ex. *Majdag*; *Valborgdag*; *Voldborgdag*; *Voldmisdag*; Hvilke Skikke og Talemaader knyttes til denne Dag og den

foregaaende Aften? (f. Ex. Hvis det regner Majdag, skal Jorden tørste hele Sommeren, hvor megen Regn der saa kommer; Valborgdag skal Køerne paa Græs; Valborgmiddag, naar Pigen gik ud at malke, skulde hun have en Smørblomst og et Stykke Smørrebrød i Haanden, saa vilde Sommeren give meget Mælk og Smør; Valborgmorgen før Solopgang stillede Bonden sig ved Gaardledet med en Flyverøn i Haanden og med Ansigtet mod Øst og læste en Bøn; inden Valborgaften skal man have de gamle Kaalstruger rykket op; den der ikke faar sin Have gravet inden Valborgaften, faar den trampet ned af Trolde; man skal komme Salt i Brønden Valborgaften for at Hexene ikke skal kærne i den; Valborgaften skal Katten lukkes ind, og der skal sættes Rønnepinde over Kors over Dørene; Voldmisdag maa der ikke laanes noget ud; hvis der laanes noget ud paa Voldborgdag, St. Hansdag eller andre Højtidsdage, kan den, der laaner, gøre den Fortræd, som han har laant af; faar man ikke Held med sin Middagssovn den 1. Maj, faar man det ikke hele Sommeren; Valborgaften skulde Syge besøge hellige Kilder).

Narrede man hinanden *Majkat* den 1. Maj?

Før 1700 faldt Valborgdag 11 Dage senere end nu (jfr. S. M. IX p. 143); derfor kaldes den 12. (el. 11.?) Maj nogle Steder *Gamle Valborgdag*. Kender De dette eller lign. Navne? Kender De Skikke eller Talemaader om Gamle Valborgdag? (f. Ex. Paa den Dag skal man saa Byg; hvis Rugen er saa vidt paa Gamle Voldborgdag, at den kan skjule en Krage, saa staar den godt).

Kender De Talemaader knyttede til *St. Urbans Dag* (25./5.)? (f. Ex. Hvis det regner paa Urbans Dag, bliver Aaret daarligt; Hørren skulde saas før Urbans Dag; Boghveden skulde saas omkring Urbans Dag).

(Fortsættes).

Oplysninger bedes sendt til S. M.s Redaktion eller til Anders Bjerrum, Udvalg for Folkemaal, Tøjhusgade 9, København K.